

K R O N I K A N A U K O W A

Kolekcja złotnictwa norymberskiego
w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie*

Zabytki złotnictwa norymberskiego przechowywane i eksponowane w Muzeum Narodowym w Krakowie (MNK) stanowią zbiór niewielki, lecz różnorodny, interesujący zarówno dla odwiedzających Muzeum gości, jak i badaczy nowożytnego złotnictwa europejskiego. Opis znaczącej części światowych zbiorów złotnictwa norymberskiego zamieszczony został w trzypiętomowym dziele *Nürnberger Goldschmiedekunst 1541–1868*, wydanym przez Verlag des Germanischen Nationalmuseum w 2007 roku¹. W wydawnictwie tym znajdują się również informacje dotyczące większości argenterii z krakowskiego zbioru. W języku polskim, poza nielicznymi wzmiankami, opracowania poświęcone obiektom z kolekcji złotnictwa norymberskiego Muzeum Narodowego w Krakowie nie były publikowane.

Początek tworzenia muzealnej kolekcji złotnictwa datować możemy na lata osiemdziesiąte XIX wieku. Zbiór powstał głównie dzięki darczyńcom, w mniejszej części w efekcie celowych zakupów. Znaczący wpływ na poszerzanie zasobu złotnictwa norymberskiego Muzeum Narodowego w Krakowie miało przejęcie w roku 1904 zbiorów Muzeum Jana Matejki. W roku 1950, w związku ze zmianą systemu prawnego określającego działanie muzeów w Polsce, zlikwidowano lub połączono wszystkie muzea miejskie lub prywatne, tworząc placówki wyłącznie państwowe. Wynikiem zmian prawnych było wchłonięcie przez Muzeum Narodowe niezmiernie ważnej dla Krakowa kolekcji Muzeum Techniczno-Przemysłowego (dawnego muzeum miejskiego) oraz przejęcie opieki nad prywatnym Muzeum Książąt Czartoryskich, co — ze względu na unikatową kolekcję sztuki — wybitnie podniosło rangę całej instytucji.

Poniżej przedstawię zabytki wpisane do inwentarza Muzeum Narodowego w Krakowie, tj. argenteria z poddziału złotnictwo, w Dziale Rzemiosła Artystycznego i Kultury Materialnej. Pozostałe zabytki złotnictwa norymberskiego, wpisane do inwentarza zbiorów Domu Jana Matejki oraz Muzeum Książąt Czartoryskich, są wzmiankowane z przytoczeniem bibliografii lub opisane, jeśli nie zostały uwzględnione we wspomnianym korpusie złotnictwa norymberskiego. Układ tekstu uwzględni chronologię pozyskiwania zabytków do zbiorów muzealnych.

W roku 1904 w struktury Muzeum Narodowego w Krakowie, wówczas instytucji miejskiej, włączone zostało Muzeum Jana Matejki — Oddział poświęcony wybitnemu malarzowi polskiemu okresu historyzmu. Muzeum umiejscowione w Domu artysty zachowało swój odrębny charakter, w tym osobny inwentarz zbiorów, stanowiących spuściznę po malarzu. Oprócz dzieł Jana Matejki, w Oddziale znajduje się duży zbiór rzemiosła artystycznego. Przedmioty te w przeszłości służyły malarzowi jako rekwizyty lub inspiracja ikonograficzna przy tworzeniu kompozycji historycznych. Wśród nich znajduje się kufel oraz kubek z pokrywą z norymberskiego warsztatu złotniczego².

* Tekst jest polską wersją językową artykułu *A collection of Nuremberg goldsmiths work at the National Museum in Cracow*, ЗБОРНИК Journal, Museum of Applied Art, Belgrade 2013, s. 23–33.

¹ *Nürnberger Goldschmiedekunst 1541–1868, Meister, Werke, Marken*, B. I, T. 1, 2, oprac. K. Tebbe, U. Timann, T. Eser, R. Schürer, B. Schübel, P. Grosse, S. Habib, U. Rathjen, Nürnberg 2007 (dalej cyt.: *Nürnberger Goldschmiedekunst*).

² A. Zagrajek, *Dom Jana Matejki. Oddział Muzeum Narodowego w Krakowie*, Kraków 1998, s. 9–10, 14; M. Kłak-Ambrożkiewicz, *Złotnictwo z kolekcji Jana Matejki*: katalog wystawy, Wrocław 1999, s. 4, 16–18, nr 23, 25.

Kufel posiada cylindryczny korpus, wsparty na trzech kulistych nogach ze zwierzęcymi łapkami. Zamknięty jest kolistą, wypukłą pokrywą na zawiasie z dźwignią. Z boku znajduje się wydatne ucho w kształcie litery C. Dekoracja korpusu i pokrywy jest repusowana w lekko skręcone pukle z zeschniętymi liśćmi akantu i kwiatami oraz złocona³. Znaki złotnicze: miejski Norymbergi (litera N) i warsztatowy — w polu zbliżonym do kształtu serca litery SB/F, umieszczone są przy krawędzi korpusu (dodatkowo warsztatowy bity przy krawędzi pokrywy). W opracowaniu korpusu złotnictwa norymberskiego powstanie zabytku datowano według wariantu znaku miejskiego na lata 1670–1673, zaś autorstwo kufła przypisano Siegmundowi Bierfreundowi⁴. Złotnik ten, działający w latach 1654–1702, specjalizował się w wytwarzaniu pucharów, kubków, argenterii kościelnych i innych naczyń stołowych. W przywołanej publikacji opisano 37 jego zachowanych dzieł, wśród których, oprócz krakowskiego, znajduje się tylko jeden kufel. Według znaków złotniczych wyrób ten powstał w tym samym okresie. Oba zabytki mają podobną kompozycję i układ dekoracji korpusu repusowanego w kwiaty i liście⁵.

Drugie dzieło z kolekcji Domu Jana Matejki pochodzące z Norymbergi to kubek, o cylindrycznym korpusie, wspartym na trzech odlewanych nóżkach. Nóżki mają kształt kul ze zwierzęcymi łapkami. Przy krawędzi wylewu naczynia jest gładki pas. Repusowane dekoracje płaszcza tworzą trzy bukiety owocowe spięte kokardami w formie festonów. Pokrywa kubka jest półkulista, lekko spłaszczona, z niewielką gładką kryzą oraz repusowanym wałkiem powtarzającym dekorację z korpusu. W zwieńczeniu odlewany łabędź. Zabytek w części był rekonstruowany — do elementów wtórnych można zaliczyć nogi i dno korpusu oraz całe zwieńczenie pokrywy kubka⁶.

Dotychczas zabytek był uznawany za dzieło złotnika — S.B. Ferrna z drugiej połowy XVII wieku⁷. Znaki złotnicze zostały umieszczone przy krawędzi korpusu. Miejska sygnatura Norymbergi datuje kubek na lata 1681–1685, zaś warsztatowa — litery SB/F w polu w kształcie serca (podobnie jak w przypadku kufła), pozwala na połączenie go z warszatem złotnika Siegmunda Bierfreunda⁸. Wyrób nie został odnotowany w wykazie złotnictwa norymberskiego, gdzie wśród dzieł Bierfreunda opisano cztery cylindryczne kubki na trzech nóżkach z repusowaną dekoracją, w tym jeden z podobnie, plastycznie ukształtowanymi pękami owoców. Kolejne trzy są cytowane za literaturą⁹.

W roku 1921 Feliks Kopera, ówczesny dyrektor Muzeum Narodowego w Krakowie, pozyskał do zbiorów kilka nowych zabytków. Podczas wizyty w Chrzanowie u Henryka Loewenfelda (właściciela dóbr, przemysłowca i kolekcjonera) komisji złożonej ze specjalistów mających ocenić możliwości wywozu jego kolekcji za granicę, Kopera otrzymał w darze m.in. norymberski kubek z pokrywą. W zachowanej notatce opisującej cel wizyty komisji nie znajdujemy jednak informacji, czy zabytek ten został wybrany przez kolekcjonera, czy wskazany przez dyrektora Koperę¹⁰.

³ Nr inw. MNK-IX-3559 — wys. 22 cm, szer. 17,5 cm, waga: 754,6 g; zakup Towarzystwa im. Jana Matejki ze zbiorów Jana Matejki; autorstwo kufła przypisano złotnikowi norymberskiemu S.B. Ferrn; nogi, ucho, uchwyt i zwieńczenie dodane wtórnie, przed 1895 r.

⁴ *Nürnberger Goldschmiedekunst*, B. I, T. 1, s. 505, nr BZ24, s. 60, nr MZ0068, s. 61, poz. 0068.12.

⁵ Tamże, s. 61, poz. 0068.11.

⁶ Nr inw. MNK-IX-3556 — wys. 17 cm, szer. 10 cm, waga: 264,6 g.

⁷ M. Kłak-Ambrożkiewicz, op. cit., s. 16, nr 23.

⁸ *Nürnberger Goldschmiedekunst*, B. I, T. 1, s. 505, nr BZ24, s. 60, nr MZ0068.

⁹ Tamże, s. 61–62, poz. 68.22, 68.23, 68.24, 68.36.

¹⁰ Inwentarz MNK, dz. p. 9531, 12.05.1921 — pisemne sprawozdanie dyrektora Feliksa Koperę z wyjazdu w dn. 10.05.1921, gdzie byli obecni m.in. Tadeusz Szydłowski i ks. Tadeusz Kruszyński. W darze złożono: kubek z pokrywą, nr inw. MNK-IV-Z-932/ab; klucz z herbem Krakowa, nr inw. MNK-IV-M-1281; zegar, nr inw. MNK-IV-Zeg-9.

Kolekcja Henryka Loewenfelda (1854–1931) była obszerna i różnorodna. Świadczy o tym katalog aukcyjny z 1939 roku zawierający spis przedmiotów licytowanych z tej kolekcji. Na aukcji zorganizowanej po śmierci kolekcjonera, oprócz malarstwa i rzeźby, wśród wielu wyrobów rzemiosła artystycznego, oferowano m.in. kilka zabytków złotnictwa augsburskiego. W spisie aukcyjnym nie odnotowano już przykładów argenterii z warsztatów Norymbergi¹¹. Być może podarowany do Muzeum kubek z pokrywą był jedynym egzemplarzem z tego ośrodka w zbiorze Loewenfelda. W opracowaniu zabytku w okresie powojennym, w katalogu sreber połączono go z warszatem Conrada Kerstnera i datowano na koniec XVII wieku¹².

Kubek wykonany jest ze srebra złoczonego, posiada cylindryczny korpus, wsparty na trzech kulistych, odlewanych nóżkach w kształcie jabłek granatu. Przy krawędzi wylewu znajduje się gładki pas. Dekoracja kubka na płaszczu jest repusowana i rytowana w wić akantową z kwiatami tulipana, piwonii i róży. Pokrywa jest półkuliasta, lekko spłaszczona, z niewielką gładką kryzą oraz repusowanym wałkiem z wieńcem kwiatowo-roślinnym. W zwieńczeniu znajduje się odlewana złożona szyszka (ryc. 1)¹³. Znaki złotnicze umieszczono od spodu naczynia: miejski Norymbergi i warsztatowy Kerstnera (litery CK w polu o kształcie leżącego prostokąta) powtórzony również na pokrywie. Zastosowany wariant znaku miejskiego pozwala datować kubek na lata 1670–1673¹⁴. Dodatkowo na kubku, przy krawędzi korpusu i pokrywy, znajduje się bity dwukrotnie austriacki znak kontrybucyjny z lat 1806–1807 z literą D używaną w piobieni we Lwowie¹⁵.

Zabytek ten oraz znaki złotnicze ujęte zostały w opracowaniu złotnictwa norymberskiego, w którym odnotowano 16 zachowanych i zbadanych prac z warsztatu Conrada Kerstnera. Złotnik działający w drugiej połowie XVII wieku specjalizował się w wytwarzaniu argenterii kościelnych oraz srebrnych opraw do naczyń

Ryc. 1. Kubek z pokrywą, Norymberga, Conrad Kerstner, 1670–1673, ze zbiorów Muzeum Narodowego w Krakowie. Fot. P. Czernicki

¹¹ *Licytacja zbiorów ś.p. bar. Loewenfelda, Paryż–Chrzanów (dwór)*, Salon Sztuki i Antykvarnia Abe Gutmajera, licytacja 1–2 i 5–6 czerwca 1939 [Warszawa], s. 11, 15.

¹² J. Bujńska, *Stare srebra*, Muzeum Narodowe w Krakowie 1972, s. 63, poz. 29, il. 27; A. Lebet-Minakowska, *Henryk Loewenfeld — zapomniany kolekcjoner*, „Gazeta Antykwaryczna”, 1999, z. 12, s. 26–28.

¹³ Nr inw. MNK-IV-Z-932/ab — wys. 15,9 cm, szer. 8,6 cm, waga: 229,60 g; kubek został wtórnie pozłocony oraz posiada dodaną odlewana szyszkę z mosiądzu złoczonego.

¹⁴ *Nürnberger Goldschmiedekunst*, B. I, T. 1, s. 641, nr BZ 24a, s. 215, nr MZ0428a — znak warsztatu Kerstnera, wariant pierwszy.

¹⁵ M. Gradowski, *Znaki na srebrze. Znaki miejskie i państwowe używane na terenie Polski w obecnych jej granicach*, Warszawa 2010, s. 278, nr 25.

(głównie kufli) z kości słoniowej i fajansu. Wśród kubków, oprócz krakowskiego, opisano tylko jedno analogiczne naczynie, o podobnej dekoracji, z trzema nóżkami w formie jabłek granatu, niestety bez zachowanej pokrywy. Zabytek ten, przechowywany w Metropolitan Museum of Art, posiada ten sam wariant znaku mistrzowskiego, natomiast znak miejski pozwala na jego wcześniejsze datowanie, tj. na lata 1665–1669¹⁶. Kubek z warsztatu Kerstnera to realizacja staranna, ale typowa. Podobne wyroby znane są z innych warsztatów norymberskich.

Pierwszy zabytek złotnictwa norymberskiego zakupiono do zbiorów Muzeum Narodowego w Krakowie w roku 1936. W dzienniku podawczym odnotowano wówczas: „kupiono krucyfiks przez kanonika Ślepickiego, srebrny, częściowo złożony z XVI w. (część środkowa) i XVII w.”. Karta inwentarzowa zabytku z tego czasu podaje informację, że pasyjkę zakupiono w antykwaracie w Krakowie, po śmierci ks. Marceliego Ślepickiego, z zaznaczeniem, że on również nabył ją wcześniej na krakowskim rynku antykwarecznym. Dokładnie opisano znak złotniczy (litera N w owalu) i zakwalifikowano zabytek do dzieł złotnictwa norymberskiego. Zaznaczono, że część środkowa kompozycji, tj. mała predella, jest przedmiotem gotyckim (z początku XVI

Ryc. 2. Pasyja, Norymberga, początek XVI wieku i XVIII wiek, ze zbiorów Muzeum Narodowego w Krakowie. Fot. P. Czernicki

wieku) połączonym z wyrobem z drugiej połowy XVII wieku¹⁷. Pasyja charakteryzuje się wysokim cokołem ze srebrnej blachy, w formie ściętego ostrosłupa ustawionego na czterech kulistych nóżkach. W ściankę frontową cokołu włutowana została moneta przedstawiająca na awersie postać Chrystusa Zmartwychwstałego i napis: *SALVATOR MUNDI SALVA NOS MDCXLII*, na rewersie zaś — wizerunek Krystyny Szwedzkiej z napisem na otoku: *CRISTINA D:G : SVAE GO WANDA. RE.E.PR:HAE*. Na ścianie tylnej również dolutowany medalion z przedstawieniem św. Agaty z palmą oraz atrybutem męczeństwa (trzymaną przez putto misą z odciętymi piersiami).

Na cokole znajduje się dwustronna predella z plastycznymi scenami figuralnymi: na ścianie frontowej nałożona na predellę Koronacja Matki Boskiej, na tylnej — stanowiące całość z predellą Oplakiwanie Chrystusa pod krzyżem z Matką Boską i św. Janem, z rytowanym pejzażem w tle. Powyżej, na zwieńczeniu predelli, umieszczono prostokątną płytkę z wyobrażeniem narzędzi Męki Pańskiej, które podtrzymują dwa aniołki, oraz trzy tulejki flankujące wysmukły krzyż z odlewaną figurką Chrystusa, tytułusem i trupa czaszką (ryc. 2)¹⁸.

Miejski znak złotniczy (literę N w kolistym polu) umieszczono pod nakładaną sceną przedstawiającą Koronację Marii. Znak, należący do

¹⁶ *Nürnberg Goldschmiedekunst*, B. I, T. 1, s. 215–216, poz. 428.01, poz. 428.04.

¹⁷ MNK dz. p. 391/36, T. V, s. 120, 30.10.1936 — informacja o zakupie krucyfiksu; Inwentarz MNK, T. XI, nr inw. MNK 53.366 — podstawowy wpis w inwentarzu wzbogacony informacją o znaku złotniczym — literze N; tzw. stara karta inwentarzowa z dokładnym opisem pochodzenia i znaku złotniczego.

¹⁸ Nr inw. MNK-IV-Z-1077 — wys. 28,9 cm, szer. 13,3 cm, gł. 9,5 cm, waga: 385,28 g.

najstarszych używanych w Norymberdze, nie został odnotowany w korpusie. Jego forma jest zbliżona do notowanego wariantu znaku sprzed roku 1533. Można zatem przyjąć, że zabytek pochodzi z początku XVI wieku¹⁹. Przy krawędzi podstawy i na krzyżu umieszczono austriacki znak kontrybucyjny z lat 1806–1807, z literą E używaną w probierni w Krakowie²⁰.

Opisana predella jest najstarszym i najciekawszym zabytkiem norymberskim w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie, nie posiadającym opublikowanych analogii. Połączenia predelli z pozostałymi częściami pasji dokonano zapewne w XVIII wieku, przy użyciu elementów starszych, z drugiej połowy XVII wieku — wprawiona w cokół moneta to półtalar Krystyny Szwedzkiej bity przez mennicę w Sztokholmie w 1642 roku²¹. Znaki kontrybucyjne potwierdzają, że na początku XIX wieku zabytek znajdował się w zasięgu działania krakowskiego urzędu probierczego, zapewne w samym Krakowie²². Ostatnim właścicielem pasji, przed zakupem zabytku przez Muzeum w 1936 roku, był ksiądz kanonik Marceli Ślepicki (1863–1936), dziekan kapituły krakowskiej, znany m.in. z ufundowania w 1929 roku haftowanego ornatu w stylu *art déco* dla katedry wawelskiej²³.

Pod koniec lat trzydziestych XX wieku Muzeum Narodowe w Krakowie za dotacje uzyskane z Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego rozpoczęło gromadzenie kolekcji judaików. Fundusze przeznaczano głównie na zakup argenterii, innych zabytków metalowych oraz tkanin synagogalnych lub innych, związanych z kulturą i obyczajowością żydowską²⁴.

Wśród zabytków pozyskanych w 1938 roku był kielich zakupiony za 18 zł od pośrednika handlowego, Szymona Rabinowicza. Według jego deklaracji pochodził z synagogi w Lublinie i został zakwalifikowany do zbiorów jako judaika. W opracowaniu katalogowym opisano znaki złotnicze, bez odniesienia do konkretnego ośrodka. Uwzględniono również stan zachowania przedmiotu, tj. wtórną stopę, liczne przetarcia blachy srebrnej oraz lutowania cyną²⁵. Kielich ma kolistą, płaską stopę (dodaną wtórnie), trzon w kształcie puklowanej tralki ujętej w pierścień dolny i górny. Czara ma kształt stożka, w dolnej części repusowanego w tzw. winne grona ułożone w trzech rzędach, od 1/2 wysokości siedmiobocznego. Dekoracja górnej części czary jest rytowana i składa się z siedmiu podwieszonych festonów roślinno-owocowych. Pierwotnie cały kielich był złożony, obecnie zachowały się jedynie ślady złocenia (ryc. 3)²⁶. Prawdopodobnie zabytek był przechowywany w niesprzyjających warunkach, a przed przyjęciem do zbiorów Muzeum zapewne był amatorsko naprawiany. Nową stopę wykonano z metalu srebrzonego i dolutowano do trzonu, w podobny sposób mocując trzon do czary. Czara w dolnej części ma perforację, z widocznymi na powierzchni zewnętrznej licznymi śladami również lutowanych napraw.

¹⁹ *Nürnberger Goldschmiedekunst*, B. I, T. 1, s. 500, nr BZ02d.

²⁰ M. Gradowski, op. cit., s. 278, nr 26.

²¹ B. Tingström, *Svensk numismatisk uppslagsbok*, Uppsala 1963, s. 141, poz. 2.

²² K. Czyżewski, A. Kilijańska, D. Nowacki, „O dwóch nieznanach związanych z Krakowem zabytkach złotnictwa późnogotyckiego”, referat wygłoszony 14.02.2014 r. na posiedzeniu naukowym Komisji Historii Sztuki PAU.

²³ K.J. Czyżewski w: *Wawel 1000–2000. Wystawa Jubileuszowa. Katalog*, t. 1: *Kultura artystyczna dworu królewskiego i katedry, Zamek Królewski na Wawelu, maj–lipiec 2000. Katedra Krakowska — biskupia, królewska, narodowa, Muzeum Katedralne na Wawelu, maj–wrzesień 2000*, red. M. Piwocka, D. Nowacki, Kraków 2000, s. 267, poz. 1/261.

²⁴ A. Lebet-Minakowska, S. Odrzywolska, M. Paś, *Galeria Rzemiosła Artystycznego. Judaika: Przewodnik*, Kraków 2008, s. 6.

²⁵ Nr inw. MNK 53.535 — tzw. stara karta inwentarzowa z rysunkiem zabytku; Archiwum MNK — 5.01.1938, nr 88 — pokwitowanie „za pucharek srebrny zniszczony, pochodzący z Lublina z synagogi” podpisane przez Rabinowicza.

²⁶ Nr inw. MNK-IV-Z-955 — wys. 14,7 cm, śr. stopy. 7,6 cm, śr. czary 7,2 cm, waga: 155,84 g.

Ryc. 3. Kielich, Norymberga, Michael Müllner, 1612–1629, ze zbiorów Muzeum Narodowego w Krakowie. Fot. P. Czernicki

Znaki złotnicze umieszczone są wśród rytowanych festonów na ściance czary. Znak miejski pozwala datować zabytek na lata 1612–1629. Znak warsztatowy: dwie litery MM w polu w kształcie serca, należy do Michaela Müllnera (Müllera) w drugim wariantcie stosowanym przez tego złotnika²⁷.

Michael Müllner działał w latach 1612–1650. Wymieniony został wśród złotników norymberskich jako autor 22 opisanych i zachowanych dzieł, wśród których ponad połowę stanowiły puchary i kielichy. Ze względu na pochodzenie, tylko wyrób krakowski został określony w zestawieniu jako „kielich kiduszowy”²⁸. Pośród zachowanych realizacji tego złotnika nie odnotowano podobnych egzemplarzy. Z opisu dzieł Müllnera w zestawieniu Rosenberga wynika, że kielich o zbliżonej formie i dekoracji znajdował się niegdyś w nieistniejącym dziś Schlesisches Museum für Kunstgewerbe und Altertümer we Wrocławiu²⁹. Dekoracja górnej części czary, z rytowanymi festonami roślinno-owocowymi, jest charakterystyczna dla wielu norymberskich argentariów z pierwszej ćwierci XVII wieku. Wariant dekoracji umieszczony na kielichu krakowskim występuje w identycznej wersji na czarze pucharu autorstwa Petera Sigmunda, z lat 1609–1624³⁰.

Wśród judaików, które trafiły do Muzeum po II wojnie światowej, znajduje się lampa chanukowa pochodząca z daru rodziny Łomińskich, przekazanego Muzeum w 1957 roku. Darczyńcy — prof. Iwo Łomiński i dr Irena Łomińska, to spadkobiercy Elzy z Sarów Krausowej (1. voto Łomińskiej), zmarłej w tym samym roku kolekcjonerki i wielkiej dobrodziejki Muzeum Narodowego w Krakowie, córki Józefa Sarego (1854–1925), zasłużonego, wieloletniego wiceprezydenta i prezydenta miasta Krakowa³¹. Zabytek początkowo określono jako „wyrób polski ok. 1800” oraz dokładnie opisano znajdujące się na nim znaki złotnicze, lecz bez odniesienia do konkretnego ośrodka. Po przeprowadzonej kilka lat później inwentaryzacji lampę opracowano i (na podstawie ustaleń Rosenberga) uznano za wyrób z warsztatu mistrza G/CG z Norymbergi³².

²⁷ *Nürnberger Goldschmiedekunst*, B. I, T. 1, s. 503, nr BZ13, s. 287, nr MZ0603b.

²⁸ Tamże, s. 287–288, poz. 603.08.

²⁹ M. Rosenberg, *Der Goldschmiede Merkmzeichen*, III, Frankfurt am Main 1925, s. 191, nr 4151p.

³⁰ *Nürnberger Goldschmiedekunst*, B. I, T. 2, s. 879, il. 447.

³¹ T. Ostrowska, *Iwo Łomiński*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny* (dalej cyt.: *PSB*), t. XVIII/3, z. 78, Wrocław 1973, s. 387–388; R. Róg, *Józef Sare*, [w:] *PSB*, t. XXXV/2, z. 145, Warszawa–Kraków 1994, s. 189–193. Prawdopodobnie lampa pochodzi z domu Elzy Krausowej i po jej śmierci została przekazana przez spadkobierców do Muzeum Narodowego w Krakowie. Być może była to pamiątka rodzinna przechowywana w tej zasymilowanej rodzinie żydowskiej.

³² M. Rosenberg, op. cit., s. 41, nr 3767, s. 364, nr 4303.

Lampa chanukowa została wykonana z blachy srebrnej, składa się z pary nóg w formie prostopadłościennych postumentów z odlewanyimi lwami, zaplecka-ekranu mocowanego za pomocą muter, oraz ośmiu lampek oliwnych o wydłużonej formie, umieszczonych nad prostokątną rynną. Zaplecek wycinany z symetryczną dekoracją repusowaną w motywy *rocaille*, z centralnie wyciętym kartuszem, przesłoniętym wtórną blachą, powyżej mocowana dodatkowo lampka na oliwę. Blacha zakrywająca centralnie umieszczony otwór w formie kartusza została dodana wtórną. Przepuszczalnie pierwotnie znajdowała się tam inna blaszka, być może z napisem (ryc. 4)³³.

Ryc. 4. Lampa chanukowa, Norymberga, Georg Christoph Götz, 1753–1763, ze zbiorów Muzeum Narodowego w Krakowie. Fot. P. Czernicki

Znaki złotnicze (miejski i warsztatowy) bite są dwukrotnie — na ekranie i przy krawędzi rynny. Jest to znak Norymbergi w wariacie używanym w latach 1753–1763. Według korpusu złotnictwa norymberskiego (gdzie zabytek nie został odnotowany) inicjały złotnika można połączyć z mistrzem Georgiem Christophem Götzem, działającym w latach 1744–1777. W opracowaniu tym znalazły się tylko trzy zestawy zachowanych zabytków z tego warsztatu: część tarczy na Torę, komplet do Wieczery Pańskiej oraz komplet sztucców³⁴. O wyrobie synagogałnym mistrza G/CG, przypuszczalnie tożsamym z Götzem, wspomina Rosenberg, cytując informację o „częściowo złożonej tarczy na Torę”, pochodzącej z Crelingen w Würt-

³³ MNK MN/Zb/II-4/57, 25.02.1957 — dar złożony przez dr Irenę Łomińską i Iwo Łomińskiego; nr inw. MNK 301.654 — tzw. stara karta inwentarzowa z 1957 r.; nr inw. MNK-IV-Z-1330 — wys. 21 cm, dł. 24,4 cm, gł. 7 cm, waga: 586 g.

³⁴ *Nürnberger Goldschmiedekunst*, B. I, T. 1, s. 509, nr BZ39a, s. 143, poz. 285, nr MZ0285. Ponadto bity trzykrotnie, dodatkowo na pojemniku na oliwę — znak kontrolera (?) w formie halabardy w polu, nie notowany.

³⁵ M. Rosenberg, op. cit., s. 364, nr 4303.

tembergii³⁵. Przy tak nikłej zachowanej spuściznie i aż trzech zabytkach związanych z kultem żydowskim, można domniemywać, że Götz specjalizował się w wytwarzaniu tego typu argenteriiów. Złotnik posługiwał się głównie ornamentem *rocaille*, użytym również przy dekoracji krakowskiej lampy oraz wymienionego w korpusie kompletu liturgicznego. Lampa chanukowa to najpóźniejszy zabytek z ośrodka norymberskiego w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie.

Z przejętej kolekcji Muzeum Techniczno-Przemysłowego w Krakowie pochodzą: efektowny kufel autorstwa złotnika Johanna Eisslera oraz mała czarka z warsztatu Hansa Schauera.

Kufel zakupiono do zbiorów tego muzeum w 1901 roku, za pośrednictwem Izzydora Juddy z kolekcji Jakuba Judkiewicza, krakowskiego przemysłowca i kolekcjonera zabytków metalowych. Kufel został zinwentaryzowany jako norymberski bez rozpoznania znaku mistrza. Informacje o zabytku zostały po raz pierwszy opublikowane już w 1904 roku. W Krakowie urządzono wówczas wystawę zabytków metalowych, obejmującą wszystkie dziedziny rzemiosła metalowego i prezentującą najciekawsze przykłady ze zbiorów publicznych, kościelnych i prywatnych. Wystawie towarzyszył katalog, w którym umieszczono krótką notę o tym wyrobie, powtarzając informacje z karty inwentarzowej³⁶.

W 1922 roku w artykule ks. Tadeusza Kruszyńskiego, poświęconym złotnictwu z kolekcji Muzeum Techniczno-Przemysłowego, umieszczono po raz pierwszy ilustrację kufła, opisując zabytek jako „konew srebrną roboty norymberskiej”. W dalszej części autor podaje opis zawierający inskrypcję datującą „1682”, wymiary, oraz informacje o znakach złotniczych. Znak warsztatowy określił jako „znak nieznanego mistrza z Norymbergi”. Kolejna, lecz lakoniczna wzmianka o zabytku, określanym tym razem jako „kufel z amorkami”, pojawiła się w przewodniku po Muzeum Techniczno-Przemysłowym z roku 1928³⁷. Od 1950 roku zabytek znajduje się oficjalnie w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie, gdzie w 1960 roku był eksponowany na wystawie rzemiosła artystycznego. Dwa lata później został formalnie przejęty i umieszczony w zbiorach złotniczych Muzeum z nowym numerem inwentarza³⁸. Odczytanie znaku mistrza Johanna Eisslera, według opracowania Rosenberga, znalazło się już w nowej karcie inwentarzowej, opracowanej po 1962 roku w Muzeum Narodowym w Krakowie³⁹.

Kufel ma kolistą, profilowaną stopę z półwałkiem, z pasem repusowanej dekoracji złożonej z festonów owocowo-roślinnych. Od spodu stopy rytowana data „1682”. Korpus cylindryczny z plastyczną, repusowaną dekoracją, którą tworzą dwa putta niosące girlandy z liści i owoców oraz cztery dziecięce postacie bawiące się owocowo-roślinnymi girlandami. Z wyjątkiem ciała dzieci, cała powierzchnia i wnętrze naczynia jest złocone. Z boku korpusu znajduje się ucho w kształcie litery S zdobione perełkowaniem, zwieńczone kulistym zawiasem i dźwignią w formie dwóch ażurowych liści akantu. W dolnej części ucho zakończone jest tarczą z herbem rodziny Tucher. Naczynie zamknięte jest kolistą, profilowaną pokrywą, mocowaną do korpusu na zawiasie, z wydatnym uchwytem w kształcie owocu granatu. Dekoracja repusowana: festony złożone z owoców i liści oraz umieszczone powyżej wieniec laurowy (ryc. 5)⁴⁰. Zawias

³⁶ *Katalog wystawy zabytków metalowych w połączeniu z zabytkami cechów krakowskich otwartej w miesiącu wrześniu 1904 roku przy ul. Wolskiej L. 12 w Krakowie*, Kraków 1904, s. 20, poz. 243.

³⁷ T. Kruszyński, *Zabytki złotnicze w Muzeum Przemysłowym w Krakowie*, „Przemysł, Rzemiosło i Sztuka”, R. 2, 1922, z. 1, s. 28–30, il.; *Przewodnik po zbiorach Muzeum Przemysłowego im. dra A. Baranieckiego w Krakowie*, Kraków 1928, s. 27.

³⁸ Nr inw. MP 19071-VIIB-432 — 13.12.1901 roku, zakup za 1500 koron; 9.05.1960 wypożyczony na wystawę, w 1962 roku przejęty do zbiorów MNK.

³⁹ M. Rosenberg, op. cit., s. 239, nr 4250.

⁴⁰ Nr inw. MNK-IV-Z-2020 — wys. 21,5 cm, szer. 19 cm, waga: 703 g.

Ryc. 5. Kufel, Norymberga, Johann Eissler, 1681–1682,
ze zbiorów Muzeum Narodowego w Krakowie. Fot. P. Czernicki

i dźwignia, na której umocowano pokrywę, zostały wymienione, przypuszczalnie w XIX wieku. Również wtórnie osadzono oryginalne zwieńczenie pokrywy naczynia, jednak ingerencje te nie zmieniły znacząco estetyki kufła⁴¹.

Znaki złotnicze: miejski Norymbergi i warsztatu Eisslera, wybito dwukrotnie, od spodu kufła i przy krawędzi pokrywy. Zastosowany wariant znaku miejskiego był używany w latach 1681–1685. Ze względu na inskrypcję datującą na spodzie naczynia, jego powstanie można ograniczyć do okresu między 1681 a 1682. Użyty znak warsztatowy Johanna Eisslera (gmerk w tarczy) to drugi ze znanych wariantów znaku tego mistrza⁴². Poza tym, przy krawędzi pokrywy kufła umieszczono znak zapasowy bity w Królestwie Polskim w 1851 roku. Oznacza to, że

⁴¹ W zwieńczeniu wycięto niezdarnie kolisty otwór, który przykryto od spodu nową kolistą płytką a na niej osadzono oryginalne zwieńczenie w formie makówki.

⁴² *Nürnberg Goldschmiedekunst*, B. I, T. 1, s. 505, nr BZ26, s. 109, nr MZ0198b.

w tym roku kufel musiał się znajdować w składzie podlegającym jurysdykcji probierni warszawskiej. Brak nowego znaku probierczego wskazuje, że w ciągu roku od umieszczenia cechy zapasowej kufel został sprzedany⁴³.

Wśród zabytków złotnictwa norymberskiego odnotowano 55 zachowanych i zbadanych przedmiotów z warsztatu Johanna Eisslera, wśród nich kufel z krakowskiego Muzeum. Ten wyjątkowo aktywny złotnik działał w okresie od 1665 do 1708 roku. Specjalizował się w argenteriach kościelnych, ale wykonywał także srebra stołowe: kubki, czarki, kufle oraz sztuce. Zachowało się również sporo srebrnych opraw do kufla o korpusach z kości słoniowej. W przywoływanym zestawieniu znalazły się tylko dwa kufle wykonane w całości ze srebra; oprócz krakowskiego jest to mniejszy kufel z Museo Palazzo Venezia w Rzymie, pochodzący sprzed 1681 roku⁴⁴. Ponadto, z zachowanych realizacji Eisslera, nie uwzględnionych w tym wykazie, można wymienić kufel z kolekcji z Sankt Gallen. Jego dekoracja, na którą składają się przedstawienia figuralne w medalionach i ornamenty, jest jednak odmienna, potraktowana bardziej graficznie, różni się od bujnych, reliefowych wizerunków bawiących się dzieci, przedstawionych na kuflu krakowskim⁴⁵.

Według zapisów na karcie inwentarzowej, wykonanej w 1929 roku, niewielka czarka do picia wina znalazła się w zbiorach Muzeum Techniczno-Przemysłowego przed rokiem 1911. Sposób jej nabycia nie został odnotowany. Karta, poza lakonicznym opisem czarki, nie uwzględnia znaków złotniczych. Do zbiorów Muzeum Narodowego w Krakowie zabytek został formalnie przyjęty w roku 1950, a włączony do kolekcji złotnictwa w 1962 r.⁴⁶

Ryc. 6. Czarka, Norymberga, Hans Schauer, 1645–1651,
ze zbiorów Muzeum Narodowego w Krakowie Fot. P. Czernicki

Czarka ma kolistą, niską, profilowaną stopę z osadzonym na niej półkulistym korpušem z parą odlewanych uszu w kształcie litery S. Dekoracja korpusu to szeroki pas wypełniony puncowanym wzorem w tzw. jaszczurczą skórę, z widocznymi śladami złocenia (ryc. 6). Na dnie czary osadzono monetę — tetradrachmę z wizerunkiem Aleksandra Wielkiego. Monety tego typu bite były po śmierci władcy w Odessos (Warna) i są datowane na lata 125–70 p.n.e.

⁴³ M. Gradowski, op. cit., s. 294, 298, nr 2.

⁴⁴ *Nürnberger Goldschmiedekunst*, B. I, T. 1, s. 109–112, poz. 198.08, poz. 198.52.

⁴⁵ *Katalog der Silbersammlung Commendatore Giovanni Züchst im Kirchhoferhaus*, Museen der Stadt St. Gallen, Sankt Gallen 1969, s. 26, poz. 37.

⁴⁶ Nr inw. MP 32346-VI.1123 — karta wykonana w 1929 roku z pieczętką „Okaz umieszczony w zbiorach przed r. 1911 (bez numeru, bez metryki, bez jakichkolwiek wskazówek)”.

lub w Mesembrii (Nesebar) z lat 125–65 p.n.e. Brak dostępu do rewersu monety uniemożliwia dokładne zbadanie zabytku, datowanie i precyzyjne określenie pochodzenia⁴⁷. Umieszczenie starożytnej monety na dnie czary nie było zamysłem złotnika. Moneta została osadzona wtórnie, o czym świadczy niestaranne jej umocowanie, z pominięciem zasad sztuki złotniczej. W wyniku mechanicznego uszkodzenia stopy czarka jest lekko przekrzywiona⁴⁸.

Znaki złotnicze znajdują się przy górnej krawędzi korpusu czarki: miejski Norymbergi (używany w latach 1645–1651) oraz warsztatu złotnika (w polu zbliżonym kształtem do serca HS/). Znak ten jest znany jako znak mistrzowski Hansa Schauera, czynnego od roku 1634 do lat 1657–1659. Istnieje zaledwie kilka zachowanych prac z tego warsztatu. Są to głównie puchary i kielichy, reprezentujące formy i dekoracje tradycyjne dla złotnictwa norymberskiego. Mała czarka do wina nie ma analogii wśród innych, zachowanych wyrobów Schauera⁴⁹.

Przejęcie przez Muzeum Narodowe w Krakowie opieki nad zbiorami prywatnego Muzeum Książąt Czartoryskich nie oznaczało połączenia zbiorów obu instytucji. W strukturze MNK równolegle funkcjonują dwa działy opiekujące się rzemiosłem artystycznym: Dział Rzemiosła Artystycznego i Kultury Materialnej (IV), zajmujący się zabytkami Muzeum Narodowego, oraz Dział Europejskiego Rzemiosła (XIII) ze zbiorami rzemiosła artystycznego Muzeum Książąt Czartoryskich.

Najcenniejsze zabytki złotnictwa ze zbiorów Muzeum Książąt Czartoryskich zostały opisane w katalogu Jadwigi Bujańskiej. Wymieniono tam trzy cenne *norymbergiana* z tej kolekcji. Najstarszy z nich to puchar-nautilus z oprawą srebrną z pracowni Michaela Madera z lat 1603–1609, kolejne to kielich repusowany w winne grona z warsztatu Eustachiusa Hohmanna z lat 1609–1612 oraz puchar w kształcie okrętu wykonany w latach 1609–1629 w warsztacie Esaisa zur Linden⁵⁰. Zabytki te zostały umieszczone w korpusie złotnictwa norymberskiego, który ponadto, jako prawdopodobne dzieło z warsztatu Conrada Kerstnera, wskazuje *tazę*, również należąca do tej kolekcji⁵¹.

Stopa *tazy* jest wysoka, podwójne wypukła, o wklęsłym profilu. Trzon wykonany ze srebra odlewane, w kształcie figurki Nike, która wspiera ażurowy fragment oryginalnego trzonu. Czara naczynia jest kolistą, szeroka i płytka, wraz ze stopą została wykonana ze srebra wyoblanego i kutego, całkowicie wtórnie złożonego⁵². Znaki warsztatu Kerstnera umieszczono przy krawędzi stopy i od spodu czary, gdzie wybito również znak miejski zbliżony do wersji stosowanej w Norymberdze w latach 1681–1685. Zastosowany tu znak warsztatowy Kerstnera (C*K) jest drugim opisanym wariantem znaku tego złotnika⁵³. Jest to zapewne wyrób z pierwszej połowy XIX wieku, złożony z elementów dzieła Kerstnera. Oryginalną stopę, fragment trzonu i czarę połączono za pomocą srebrnej figurki bogini Nike, którą wykonano przypuszczalnie w czasie, kiedy rekonstruowano naczynie.

W 1998 roku do zbiorów złotnictwa Muzeum Narodowego w Krakowie włączony został kubek z pokrywą, posiadający norymberskie znaki złotnicze. Zabytek został zakupiony wraz

⁴⁷ Nr inw. MNK-IV-Z-2153 — wys. 4,2 cm, śr. 9,2 cm, waga: 64,32 g. Za informacje dotyczące monety uprzejmie dziękuję dr. hab. Jarosławowi Bodzkowi z Gabinetu Numizmatycznego Muzeum Narodowego w Krakowie.

⁴⁸ Moneta została przylutowana cyną, której ślady są widoczne na dnie naczynia. Uszkodzenie stopy mogło być wynikiem używania czarki, np. wielokrotnym uderzeniem naczynia o podłoże.

⁴⁹ *Nürnberg Goldschmiedekunst*, B. I, T. 1, s. 641, nr BZ18; 372, poz. 783.04, nr MZ0782.

⁵⁰ J. Bujańska, op. cit., s. 45, poz. 8, s. 51, poz. 15, s. 52, poz. 16.

⁵¹ *Nürnberg Goldschmiedekunst*, B. I, T. 1, s. 262, poz. 546.03, s. 183, poz. 374.12, s. 257, poz. 527.24, s. 216.

⁵² Nr inw. MNK-XIII-94 — wys. 21,4 cm, śr. 13,2 cm; na czarze rytowana inskrypcja w języku niemieckim, zapewne wtórna.

⁵³ *Nürnberg Goldschmiedekunst*, B. I, T. 1, s. 505, nr BZ26, s. 215, nr MZ0428b.

z szeregiem innych muzealiów od Adama Karola Czartoryskiego z depozytu, który rodzina Czartoryskich pozostawiła w 1932 roku w zbiorach prywatnego Muzeum Książąt Czartoryskich w Krakowie. Depozyt został złożony przez księcia Augustyna Czartoryskiego, ojca Adama Karola, co potwierdza wpis w księdze depozytowej Muzeum Książąt Czartoryskich. Zabytek określono tam jako „puszkę srebrną” z norymberskiego warsztatu złotniczego z około 1676 roku, podano dokładny jego opis wraz z odniesieniem do numerów w opracowaniu Rosenberga⁵⁴. Po przejściu opieki nad zbiorami przez MNK kubek z pokrywą został wpisany do nowej księgi depozytowej, a od 1971 roku znajdował się w zmodernizowanej ekspozycji w Muzeum Czartoryskich, Oddziale Muzeum Narodowego⁵⁵. Zmiany polityczne w Polsce po roku 1989 spowodowały konieczność uporządkowania relacji własnościowych. Na mocy porozumienia z rządem polskim spadkobierca właściciela prywatnego Muzeum Książąt Czartoryskich, Karol Adam Czartoryski zgodził się na powołanie Fundacji Książąt Czartoryskich, która stała się właścicielem zbiorów wpisanych do inwentarza tegoż Muzeum przed 1950 rokiem. Prywatne depozyty rodziny zostały jej zwrócone, w tym opisany powyżej kubek. W 1998 roku spadkobierca zdecydował się na sprzedaż części depozytów Fundacji Książąt Czartoryskich. Wśród zabytków przeznaczonych do wykupu znajdował się również wspomniany kubek, który już jako własność Fundacji, a następnie Muzeum Narodowego w Krakowie był eksponowany w jego Oddziale — Muzeum Książąt Czartoryskich do roku 2010⁵⁶.

Kubek został wykonany ze srebra częściowo złożonego, ma cylindryczny korpus, zaoblonny w dolnej części, wsparty na trzech kulistych, odlewanych nóżkach, a przy krawędzi wylewu posiada gładki pas. Dekoracja korpusu jest repusowana i rytowana, tworzy ją sześć kwiatów z akantowymi łodygami. Pokrywa jest półkulista, lekko spłaszczona, z niewielką gładką kryzą oraz repusowanym wałkiem z wieńcem kwiatowo-akantowym. W zwieńczeniu znajduje się odlewana, wtórnie dodana gałka. W dolnej części korpusu kubka, przy dwóch nóżkach, widoczne są dwa pęknięcia z ubytkami blachy srebrnej. W pokrywie w wycinanej dekoracji wokół gałki brakuje jednego listka (ryc. 7)⁵⁷.

Norymberskie znaki złotnicze umieszczono od spodu naczynia. Są to: znak miejski w wariacie notowanym w latach 1685/1686–1689 oraz znak warsztatu określony jako „Mistrz z biegnącym psem”⁵⁸. Na pokrywie brak znaku miejskiego, zaś znak warsztatu jest częściowo nieczytelny, co uniemożliwia połączenie go z konkretnym złotnikiem⁵⁹. Na wyrobie umiesz-

⁵⁴ M. Rosenberg, op. cit., s. 241, nr 3765, s. 247, nr 4263. Biblioteka Czartoryskich, sygn. 12915 — Księga depozytowa Muzeum XX. Czartoryskich w Krakowie, poz. 123, 10.06.1932 — wpis wraz z dokładnym opracowaniem kustosa Stefana Komornickiego.

⁵⁵ *Księga depozytów sporządzona w r. 1953 przez Kazimierza Axentowicza zawiera 200 pozycji od poz. 1681 do 1800*, nr D. Cz.1618/ab, ekspozycja od 24.05.1971. Zapewne ze względu na stan prawny (własność prywatna) kubek nie został uwzględniony w katalogu sreber J. Bujańskiej, gdzie opisano pozostałe zabytki norymberskie z kolekcji Czartoryskich.

⁵⁶ Archiwum MNK, DI-0020-1/98, s. 3–11, 11.03.1998 — depozyt wykupiono za fundusze z dotacji celowej Ministerstwa Kultury i Sztuki i wpisano do księgi inwentarzowej wraz z innymi zabytkami należącymi do Fundacji Książąt Czartoryskich w Dziale Rzemiosła Europejskiego w Oddziale MNK — Muzeum Książąt Czartoryskich (nr inw. MNK-XIII-3250/ab), następnie decyzją Dyrektora MNK nr 30 z dn. 18.06.1999 roku zostały umieszczone w inwentarzu Działu Rzemiosła Artystycznego i Kultury Materialnej MNK (nr inw. MNK-IV-V-1422/ab). W 2010 roku Oddział Muzeum Książąt Czartoryskich został zamknięty na czas remontu.

⁵⁷ Nr inw. MNK-IV-V-1422/ab — wys. 14,6 (9,2) cm, śr. 8,1 cm, waga: 120,81 g; długość ubytków: 1,7 cm i 2,9 cm.

⁵⁸ *Nürnberg Goldschmiedekunst*, B. I, T. 1, s. 506, BZ27, s. 482, nr MZ1061b.

⁵⁹ Nr D. Cz.1618/ab — w powojennej karcie depozytowej znak w kształcie prostokąta, z pierwszą literą nieczytelną, drugą literą R, połączono — z zaznaczeniem wątpliwości — z warsztatem złotnika norymberskiego Reinholda Rühla (Riela) czynnego w latach 1652/1653–1686/1705. Ze względu na stan znaku potwierdzenie tej tezy nie jest możliwe. Wybity znak nie jest zbliżony do reprodukowanych czterech znaków warsztatowych tego mistrza, por. *Nürnberg Goldschmiedekunst*, B. I, T. 1, s. 366, nr 769, MZ0769a–d.

czono także dwa zestawy austriackich znaków kontrybucyjnych — po wewnętrznej stronie korpusu i przy krawędzi pokrywki znak z lat 1809–1810 (cecha mała) bity w całym cesarstwie, oraz umieszczony dwukrotnie (na wewnętrznej stronie korpusu) znak z lat 1806–1807, cecha średnia z literą D, używany przez urząd probierczy we Lwowie⁶⁰. Opisany powyżej układ znaków złotniczych oraz widoczne różnice w sposobie repusowania dekoracji nasuwają przypuszczenie, że do kubka z warsztatu norymberskiego dobrano pasującą pokrywę z innego warsztatu lub nawet ośrodka. Ze względu na obecność znaków kontrybucyjnych można przypuszczać, że połączenia obu elementów dokonano przed wykupem przedmiotu, tj. przed rokiem 1806.

W opisie złotnictwa norymberskiego „Mistrzowi z biegnącym psem” przypisano pięć dzieł, z czego trzy to naczynia zbliżone typologicznie do analizowanego, czyli cylindryczne kubki na trzech kulistych nóżkach. Złotnik stosował dwa warianty repusowanej dekoracji. Pierwszy to owalne medaliony z przedstawieniami krajobrazu, drugi to dekoracja roślinno-owocowa. Autorzy korpusu łączą opisany znak mistrzowski ze złotnikiem Hansem Leonhardem Wolffem, który działał w Norymberdze w latach 1672/1673–1709, ale nieznanym jest jego znak warsztatowy i zachowane dzieła⁶¹.

Ostatnim zabytkiem złotnictwa norymberskiego pozyskanym do zbiorów Muzeum Narodowego w Krakowie jest puchar z pokrywą. Stanowił część przekazu z Urzędu Celnego w Szczecinie, który Muzeum otrzymało w 2001 roku, z opisem wskazującym na zabytek norymberski z XVII wieku⁶². Opracowana wówczas karta katalogowa zabytku poddaje w wątpliwość to datowanie, określając puchar jako „naśladownictwo barokowego zabytku” z XIX–XX wieku⁶³. Ursula Timann, podczas badań zabytków złotnictwa norymberskiego dla potrzeb korpusu argenteriiów z tego ośrodka, włączyła jednak przedmiot do zespołu oryginalnych dzieł Rösslera⁶⁴.

Ryc. 7. Kubek z pokrywą, Norymberga, 1685–1689, ze zbiorów Muzeum Narodowego w Krakowie. Fot. P. Czernicki

⁶⁰ M. Gradowski, op. cit., s. 278, nr 30, s. 278, nr 26.

⁶¹ *Nürnberger Goldschmiedekunst*, B. I, T. 1, s. 482, nr 1061.01, 03, 04, s. 457, nr 985.

⁶² MNK DI/85020/06/01, 21.05.2001 — przekaz z urzędu Celnego w Szczecinie na podstawie decyzji Urzędu Generalnego Konserwatora Zabytków; Muzeum Narodowe w Krakowie jako instytucja państwowa otrzymuje nieodpłatnie przekazy zabytków zarekwirowanych na granicach. Wraz z pucharem przekazano Muzeum również inne przedmioty ze srebra: dzban na wino (nr inw. MNK-IV-Z-2812), parę świeczników (nr inw. MNK-IV-Z-2808/1-2) i dwie cukiernice (nr inw. MNK-IV-Z-2809/ab i MNK-IV-Z-2810/ab).

⁶³ Nr inw. MNK-IV-Z-2811/ab — karta z 29.06.2001, wys. 30,5 cm, szer. 11,9 cm, waga: 330,3 g; autorka karty starszy kustosz Stanisława Odrzywolska opisuje dokładnie znaki złotnicze, łącząc zabytek z warsztatem naśladowcy Wolfganga Rösslera.

⁶⁴ *Nürnberger Goldschmiedekunst*, B. I, T. 1, s. 354, nr 739.06; T. 2, s. 781, il. 215.

Ryc. 8. Puchar z pokrywą, Norymberga,
Wolfgang Rössler, 1688–1692,
ze zbiorów Muzeum Narodowego w Krakowie.
Fot. P. Czernicki

Puchar z pokrywą ma kształt liściastego drzewa z kolistą, wysoko sklepioną stopą, od spodu znajdują się rytowane inicjały „W.F.v.G.”. Trzon w formie pnia drzewa jest wąski i wysmukły, flankują go dwie postacie brodatych mężczyzn. Czara kulista, przy wylewie ścięta, u nasady, przy trzonie umieszczono sześć opadających, lancetowatych liści. Półkulista pokrywa (zwieńczona odlewaną postacią męską, analogiczną jak przy trzonie, dodatkowo wspartą na tarczy) stanowi wraz z czarą dopełnienie kulistego korpusu. Dekoracja stopy, czary i pokrywy na całej powierzchni jest częściowo złożona i repusowana w motywy korzeni, gałęzi i liści drzewa (ryc. 8). Czara i pokrywa wewnątrz są w całości wtórnie złożone. Elementem dodanym, zapewne w XIX wieku, jest tarcza herbowa umieszczona w zwieńczeniu. Przy krawędzi stopy widoczne są drobne zagięcia metalu i perforacje krawędzi powstałe po wybitciu znaku kontrybucyjnego. Pęknięta jest także gałąź niesiona przez mężczyznę w zwieńczeniu.

Komplety znaków złotniczych, miejski i warsztatowy, wybito trzykrotnie: przy krawędziach stopy, czary i od spodu pokrywy. Wariant znaku miejskiego datuje powstanie zabytku na lata 1688–1692, znak mistrzowski Rösslera (kwiat umieszczony w polu) jest pierwszym notowanym wariantem znaku tego złotnika⁶⁵. Przy krawędzi stopy znajduje

się również pruski znak podatkowy z lat 1809–1810, bity dla sreber wykupionych przez właściciela⁶⁶. Opisany puchar nie znajduje analogii w zachowanym dorobku Rösslera, ani w znanych i opisanych realizacjach innych złotników norymberskich tego czasu. Wolfgang Rössler, działający od lat 1682–1683 do roku 1717, pozostawił 22 dzieła, które opisano w korpusie złotnictwa norymberskiego. Jego znane wytwory to m.in. kubki na trzech nóżkach, argenteria kościelne i puchary. Oprócz tego wykonywał oprawy ze srebra do naczyń z egzotycznych i kosztownych materiałów⁶⁷.

⁶⁵ Tamże, s. 506, nr BZ 28, s. 354, nr MZ0739a.

⁶⁶ M. Gradowski, op. cit., s. 288, nr 2a.

⁶⁷ *Nürnberg Goldschmiedekunst*, B. I, T. 1, s. 353–354, poz. 739.

W kolekcji Muzeum Narodowego w Krakowie odnotować można również przykłady naśladownictwa złotnictwa norymberskiego. W 1949 roku Muzeum otrzymało w darze dużą i różnorodną jakościowo kolekcję rzemiosła artystycznego zgromadzoną przez Leona Kostkę. Wśród pozyskanych zabytków znalazła się para flakoników, podczas inwentaryzacji określona jako „Norymberga przypuszczalnie wiek XIX w stylu wyrobów z XVI/XVII”⁶⁸.

Oba zabytki posiadają pełną stopę o dzwonowatym kształcie, owalne, mocno spłaszczone korpusy zwieńczone krótką cylindryczną szyją z wywiniętą wargą. Korki również cylindryczne, z beretowym zwieńczeniem zakończonym uchwytem na łańcuszek. Dekoracja na korpusach, odlewana, dwustronna — na pierwszym flakoniku przedstawienie żeńskiej wersji Hippokampa oraz Centaura porywającego kobietę, na drugim wyobrazenie grających: Pana na flecie oraz Muzy na lutni. Po bokach obu zabytków znajdują się po dwa złożone maszkarony z kółeczkami do zawieszania łańcuszka (ryc. 9)⁶⁹. Na flakonikach widoczne są ślady postarzenia powierzchni spodu stóp. Znajdujące się tam rysy nie powstały w wyniku naturalnego zużycia i starcia powierzchni powodowanej długoletnim użytkowaniem.

Znaki złotnicze w obu przypadkach umieszczono od spodu stopy, zostały one wykonane techniką odlewu, a nie bicia. Zabytki zostały zaopatrzone w naśladownictwo znaku miejskiego Norymbergi (litera N w owalnym polu) oraz znak warsztatowy (trzy gwiazdki w trójkątnym polu przedzielonym belką).

Podczas prac nad korpusem złotnictwa norymberskiego oba flakoniki z zestawem znaków okazały się ciekawym materiałem do badań. Autorzy opracowania uznali znaki za naśladownictwo znaku mistrzowskiego Davida Lauera, rzemieślnika działającego w okresie od 1583 do 1619 roku. Kolejny zabytek z cechą imitującą znak mistrzowski Lauera — naczynie do picia w kształcie jelenia, znajduje się w zbiorach z Landesmuseum Württemberg w Stuttgarcie⁷⁰.

Ryc. 9. Flakonik, Niemcy (?), XIX w., ze zbiorów Muzeum Narodowego w Krakowie.
Fot. P. Czernicki

Alicja Kilijańska
(Kraków)

⁶⁸ MNK dz. p. 165/49, T. VI, s. 159, 12.04.1949 — odnotowano przyjęcie zbiorów Leona Kostki; MNK 157.445, 157.446 — tzw. stare karty katalogowe z lat 1949–1950 z opisem i rysunkami zabytków.

⁶⁹ Nr inw. MNK-IV-Z-669ab — wymiary: 8,7 × 4,8 cm, waga: 81 g; nr inw. MNK-IV-Z-670/ab — wymiary: 8,7 × 4,8 cm, waga: 7,95 g.

⁷⁰ *Nürnberg Goldschmiedekunst*, B. I, T. 1, s. 495, nr MZ1134, s. 645, nr BZU35.